

DIMITRE ONCIUL ȘI JUNIMEA BUCOVINEI DE ALTĂDATĂ

ILIE LUCEAC

Dimitrie Onciul und die ehemalige Jugend der Bukowina

(Zusammenfassung)

Die vorliegende Studie präsentiert – aufgrund einiger Briefe, die Dimitrie Onciul bekommen oder geschickt hat, davon einige noch unveröffentlicht geblieben – die moralischen und gesellschaftlichen Werten des Gelehrten, Professors und Archivisten Dimitrie Onciul, Gründer der kritischen Forschungsschule in der rumänischen Historiographie.

Der Historiker hat eine österreichische, von der deutschen Kultur geprägten Ausbildung bekommen, aber er liebte sehr sein Volk und seine Kultur, indem er zur Förderung der nationalen und geistigen Werte der Bukowiner Rumänen bedeutenderweise beitrug und seine unterstützende Haltung den jungen Generationen gegenüber bewies. So war Dimitre Onciul als Mensch. Als Gelehrte weist er darauf hin, dass Geschichte eine genaue Wissenschaft ist, und als Forscher führte er die kritische Methode in der Auseinandersetzung mit den historischen Ereignissen ein.

Diese Studie ist ein Versuch, Dimitrie Onciul als wahrer Vertreter der rumänischen wissenschaftlichen und kulturellen Werten zu ehren.

Schlüsselwörter: Bukowina, historische Wahrheit, die kritische Methode in der historischen Forschung, nationale Geistigkeit.

Pentru unul dintre cei mai de seamă istorici români, pentru savantul, profesorul și arhivistul Dimitre Onciul, întemeietorul Școlii critice în istoriografia românească, alături de Nicolae Iorga și Ioan Bogdan, se cuvine un gând pios, în primul rând din partea Cernăuțiului. Acest oraș i-a legănat tinerețile, aici și-a făcut în parte studiile, aici și-a început cariera didactică și științifică, în sfârșit, tot aici a preferat să fie adus când va închide ochii, pentru ca să-și doarmă somnul de veci în pământul Bucovinei, care l-a născut și l-a dăruit cu atâta generozitate culturii românești.

Rândurile pe care le propunem în continuare sunt o încercare de a evoca – în baza unor scrisori primite sau emise de Dimitre Onciul, unele dintre ele nepublicate încă – câteva din calitățile morale și civice ale omului și savantului. Aceste

aprecieri intenționează să scoată în evidență verticalitatea și demnitatea caracterului de care a dat dovadă istoricul, uneori în cele mai dificile situații ale vieții și activității sale didactice sau științifice.

Vom încerca să ilustrăm câteva momente din viața istoricului, care demonstrează elocvent atitudinea lui față de generațiile tinere ale Bucovinei, de unde a pornit și el în lumea științei și culturii românești.

Cât privește opera istorică a lui Dimitre Onciul, în acest domeniu s-au scris studii serioase care poartă semnătura unor personalități de prim rang în istoriografia românească. Un cuvânt hotărâtor nu se poate spune în câteva rânduri. Sunt pilduitoare însă gândurile istoricului teolog Nicolae M. Popescu, membru titular al Academiei Române, care scria, referindu-se la rigurozitatea și sobrietatea mentorului său: „Să vorbești despre Dimitre Onciul este iarăși nu ușor. Te aștepți să te sfredească ochiul scrutător de acolo și să te întreprupă glasul vibrant pentru orice gând neîntemeiat din destul și pentru orice cuvânt nu deplin de răspicat”¹. Ca savant, Onciul „aduce lumină în cea mai încălцитă problemă a începuturilor statului român... în lămurirea trecutului românesc, a unei metode serioase de cercetare istorică”², scria părintele Nicolae M. Popescu. Iar Nicolae Iorga avea să aprecieze pregătirea intelectuală și calitatea muncii științifice a colegului său de Academie cu o exactitate uimitoare. El scria în legătură cu aceasta următoarele: „După studii de o noutate absolută, făcute cu o strictă și aspră metodă, cu o răbdare puțin obișnuită în cultura noastră, și în stăpânirea, plătită cu îndelungate osteneli, a unui material întins și risipit, el reușise a da icoana adevărată, întru cât se poate reconstitui, a părții celei mai vechi și misterioase din viața noastră ca popor. Aceste studii au fost o revelație pentru cei care puteau pricepe”³.

Implicarea marilor personalități ale neamului în orientarea și coagularea unor momente memorabile din istoria noastră culturală sau națională a determinat întotdeauna finalitatea acestor evenimente, marcând totodată și memoria colectivă a posterității. Un astfel de moment impresionant pentru poporul român a fost sărbătoarea de la Putna din 1871. După cum bine se cunoaște, doi dintre cei mai importanți organizatori ai Serbării au fost Mihai Eminescu și Ioan Slavici. La Putna sosiseră atunci Kogălniceanu și Xenopol, acolo se aflau bucovinenii Teodor Ștefanelli, Ciprian Porumbescu, Epaminonda Bucevschi, cât și multe alte personalități cunoscute, care au determinat buna organizare și desfășurare a evenimentului. Dimitre Onciul era pe atunci elev în clasa a IV-a de liceu. Este vorba despre renumitul liceu cernăuțean care mai târziu a devenit „Aron Pumnul”, unde învăța tânărul fiu de preot. „Nu i se citează numele – scrie Nicolae M. Popescu –, dar nu este îndoială că printre băieții de la cele două gimnazii din

¹ Nicolae M. Popescu, *Dimitre Onciul* (Discurs de recepție la Academia Română, citit în ședința publică din 3 iunie 1925, cu răspuns de Nicolae Iorga), în *Academia Română – Discursuri de recepție*, vol. V, 1919–1936, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 418.

² *Ibidem*, p. 424, 427.

³ Nicolae Iorga, *Oameni cari au fost*, vol. II, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 18.

Bucovina, plini de zel, de răbdare și de disciplină, care ajută pe studenții români, în frunte cu Eminescu și cu Slavici, la Serbarea de la Putna, din 1871, este și tânărul licean D. Onciul⁴, cu atât mai mult că prietenul său, studentul de atunci Teodor Ștefanelli era membru în Comitetul de conducere al Serbării⁵.

Cercetând *Procesele-verbale* ale Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina pe anii 1871–1894 (cele care s-au mai păstrat), se poate constata că nu există aproape niciun singur student român din Bucovina, pe atunci sub ocupație austriacă, care, solicitând, să nu fi obținut din partea Societății dacă nu o bursă, cel puțin un ajutor bănesc, cu scopul de a-și continua și definitiv studiile, pentru ca mai târziu, după absolvirea lor, să-i vedem iar, rând pe rând, fie cu funcții în comitetul aceleiași Societăți, fie cu lucrări și opere de valoare – rezultate ale studiilor lor – care au făcut și vor face întotdeauna cinste istoriei și culturii românești. Îi cităm aici ca exemplu pe Dimitre Onciul și Ciprian Porumbescu. În protocolul nr. 82 din ședința Comitetului, care s-a ținut la 21 septembrie/3 octombrie 1879, citim următoarele: „Secretarul comunică peticiunea nr. 81/1879 a filosofului absolvent Dimitriu Onciul, stipendiat din Fundăciunea Pumnuleană, spre a i se acorda un stipendiu mai mare, ca să poată prouma studiile sale în Viena. Probat fiind petintele [petiționarul, n. n. – I. L.] ca unul din cei mai buni studenți, prezentând 23 de atestate toate foarte bune, propune secretarul cu privire că două stipendii din Fundăciunea Pumnuleană devin vacante, să i se acorde pe un an stipendiu de 200 florini pentru Universitatea din Viena”⁶. În aceeași ședință a Comitetului Societății se decide și pentru Ciprian Porumbescu „un stipendiu spre promovarea studiilor la Viena. Secretarul propune a i se da pe un an stipendiu de 100 florini din fondul Societății”⁷.

Acești doi intelectuali bucovineni – Dimitre Onciul și Ciprian Porumbescu – au întors înzecit culturii românești. Cota lor de datorie morală față de Societatea pentru Cultură și față de țara lor, Bucovina, avea să se măsoare mai târziu în dimensiuni concrete și fundamentale pentru întreaga istorie și respectiv muzică românească. Cităm un răspuns al istoricului la o telegramă a președintelui Societății „Junimea”, trimisă în 1899, prin care Societatea numită își exprima sentimentele de aserțiune față de apariția lucrării lui Dimitre Onciul, *Din istoria Bucovinei*. Gestul era semnificativ și pentru faptul că Dimitre Onciul a fost întemeietorul și primul președinte al Societății academice „Junimea” din Cernăuți. Răspunsul lui Onciul la această telegramă este edificator pentru tinerii de astăzi. El ne demonstrează legătura strânsă și grija pe care o purta istoricul pentru generațiile tinere din Bucovina. Lipsit de fraze patriotarde, răspunsul lui Onciul caracterizează stilul și maniera sobră a istoricului: „Domnule President, sentimentele ce-mi

⁴ Niculae M. Popescu, *op. cit.*, p. 419.

⁵ Ioan Slavici, *Amintiri*, București, Cultura Națională, 1924, p. 60–61.

⁶ Biblioteca Academiei Române [în continuare – B.A.R.], Secția *Manuscrise*, A 653 (1), *Procesele-verbale* ale S. C. L. R. B., f. 976.

⁷ *Ibidem*.

exprimați prin telegrama dată în numele Societății „Junimea”, cu privire la scrierea mea despre istoria Bucovinei în opul: *Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild*, le-am primit cu vie mulțumire.

Manifestarea acestor sentimente atinge cu atât mai vie inima mea, cu cât ele privesc tributul meu de iubire și de recunoștință către țeara ce m-a născut. Și dacă prin acest mic tribut din rodul ce am supt, ca membru activ al „Junimei”, la sânul fecunde „Alma Mater” de sub cetatea Țeținului – cetatea în ruine, de pe al cărei creștet sfârmat de vremuri veacuri și veacuri de istorie românească își au ațintite privirile pe valea Prutului – dacă prin acest tribut, zic, voi fi reușit să contribuiesc a se da acestui pământ străbun locul cuvenit în istoria Monarchiei și a întări în inimile tinere iubirea pentru dânsul: voi găsi în aceasta cea mai frumoasă, cea mai bună, cea mai adevărată fructificare a lui.

Cea dintâi mărturie a seminței prinse în acest înțeles o văd în manifestarea sentimentelor voastre. Iată de ce, pentru această manifestare, inima mea simte mai vie mulțumire decât pentru orice recunoaștere. Căci entuziasmul generațiunii tinere este garanție pentru viitorul Națiunii.

Salut pe comilitonii junimeni, și te rog, iubite D-le President, să primești sentimentele mele de sinceră afecțiune. //D. Onciul//. București, 3/15 februarie 1899//⁸.

Scrisoarea certifică încă o dată supoziția potrivit căreia „Dimitre Onciul s-a format ca student la școala naționalismului, dezvoltată în societățile studențești din Bucovina”, nemaivorbind de faptul că în casa preotului Dimitrie Onciul de la Straja „cărturar cu minte clară, bun predicator, credincios convins, scriitor limpede și cu judecată cumpănită”⁹, viitorul istoric are posibilitatea să-și cultive o dragoste fierbinte față de istoria, tradițiile și obiceiurile neamului său. În *Discursul de recepție la Academia Română*, preotul Nicolae M. Popescu consemnează următoarele: „Și tot aici, în Bucovina, în această atmosferă naționalistă [felul în care trebuie să se înțeleagă utilizarea termenului pentru perioada secolului al XIX-lea nu coincide conotațiilor neinspirate de astăzi, când, din păcate, termenul este înțeles greșit de către unii concetățeni de altă etnie și chiar de către unii conaționali ai noștri, ajungându-se uneori la denaturarea sensului primordial al acestuia, n. n. – I. L.], se naște în Onciul înclinarea spre cercetarea trecutului neamului său. Bucovina este ca un muzeu al Moldovei, în mijloc cu acel izvor de viață întremătoare, care este mormântul lui Ștefan de la Putna. Hurmuzăkeștii aprinseseră aici și țin viu focul sacru pentru luminarea trecutului”¹⁰.

Foarte multe scrisori din Fondul *Dimitre Onciul*, care se păstrează la Biblioteca Academiei Române, demonstrează verticalitatea și franchețea savantului

⁸ B.A.R., *Manuscrise, Fond Dimitre Onciul*, cota S 76/XXI, *Scrisoarea lui Dimitre Onciul către președintele Societății „Junimea” din Cernăuți*.

⁹ Pamfil C. Georgian, *Dimitre Onciul*, Extras din „Convorbiri literare”, nr. 7–12/1940, București, „Bucovina” I. E. Torouțiu, p. 897.

¹⁰ Nicolae M. Popescu, op. cit., p. 410.

și profesorului Dimitre Onciul. În *Studii și documente literare* publicate de I. E. Torouțiu, volumele I–VII, găsim scrisori ale istoricului, adresate unor personalități ale culturii românești, ca Nicolae Iorga, Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi sau Sextil Pușcariu. La fel, sunt publicate și câteva scrisori adresate lui Dimitre Onciul.

Într-o scrisoare, datată 19/31 martie 1885, care se păstrează la Biblioteca Academiei Române și care nu apare în documentele literare ale lui I. E. Torouțiu, Dimitre Onciul se pronunță elogios referitor la școala Junimii, în spiritul căreia a decurs de fapt formarea sa intelectuală și științifică. Mulțumindu-i mentorului acestei școli – Titu Maiorescu – pentru interesul manifestat față de studiile sale, Onciul îi scrie din Vicov (Bucovina) următoarele: „Trebuie să zic că am ieșit în bună parte din școala Dvoastră. Lumina acelei școli, al cărei ilustru cap și întemeietor sunteți Dvoastră, mi-a dat mai ales direcțiunea, după care cel ce voiește poate să aducă în literatură vre-un serviciu de folos societății, la care aparține. De aici am primit cu preferință și alimentul pentru asemenea voință. De aici mai întâi am dobândit încredințarea despre binefacerea adevărului științific, a cărui cunoștință trebuie să învingă asupra iluziunilor imaginațiunii. Și această încredințare și acea voință mă vor conduce de-acum cu atât mai multă siguranță, văzând că chiar primele mele încercări în această privință au aflat buna primire și încredere acolo, unde pun cel mai mult preț despre aceasta”¹¹. La numai 29 de ani pe care îi avea, după primele sale lucrări publicate, Onciul avea tot dreptul moral să răspundă elogios și cu tot respectul lui Titu Maiorescu, care a manifestat interes pentru studiul său *Teoria lui Roesler*, ce începuse să se publice din 1885 în revista „Convorbiri literare”. „Cât pentru lucrul meu – scrie în continuare Onciul –, mi-ar plăcea să pot satisface așteptărilor Dvoastră. Dar până a-l trimite tot, dați-mi voie să mă rostesc aici asupra „opinieii mai favorabile” ce-aș avea despre cartea Dlui Xenopol. În scrisoarea mea dintâi n-am avut-o în vedere, nici nimic alta, decât numai lucrul meu și critica Dlui Densușianu, după cum îmi rămăsese prima impresie de la fondul și cuprinsul acesteia. Dacă este însă vorba de opinia mea asupra cărții Dlui Xenopol, atunci trebuie să spun că nu este prea favorabilă, în care privință cred să fiu în mai multe de acord cu Dvoastră. Aceasta o veți cunoaște în parte acum din referatul ce se află la redacțiune, deși aici am în vedere mai mult partea meritoare [meritorie, n. n. – I. L.]. Din critica ce va urma veți putea cunoaște și părerea mea despre lipsele mai însemnate și superficialitatea scrierii Dlui Xenopol, deși nu caut a o spune totdeauna apriat [înaintea oricărui lucru, n. n. – I. L.], având în vedere mai mult chestiunea însăși. În orice caz însă am opinie mai favorabilă decum descrie Dl Densușianu această carte.

Bucurându-mă mult de cunoștința cu Dvoastră, îmi face deosebită plăcere să Vă spun că am avut onoarea de-a Vă fi cunoscut și personal. Era – dacă Vă mai aduceți aminte – în vara anului 1880 la Gmunden, unde venisem ca student din Viena cu baronul Nicolai Hurmuzaki și fiii lui; atunci întâlnindu-Vă pe stradă, ați

¹¹ B.A.R., *Manuscrite*, Fond Titu Maiorescu, cota S 34(2)/XVI, *Scrisoarea lui D. Onciul către Titu Maiorescu*

stat puțin de vorbă cu noi. Cu atât mai mult îmi pare bine de corespondența de acum”¹².

Dimitre Onciul s-a născut în Bucovina, s-a format la școala austriacă de expresie germană, însă și-a iubit din tot sufletul poporul și cultura sa, contribuind din plin la promovarea valorilor naționale și spirituale ale românilor din Bucovina. Cât de mult era atașat de această provincie, cât de fierbinte își iubea limba, biserica și școala românească ne-o demonstrează un fragment dintr-o scrisoare, adresată aceluiași Titu Maiorescu, în legătură cu un posibil transfer al său de la Școala Normală din Cernăuți, unde ocupa postul de profesor titular la Pedagogiul de aici, la o școală secundară similară din București. Răspunsul lui Onciul demonstrează caracterul său ferm, atașamentul față de Bucovina, cât și responsabilitatea sa față de calitatea învățământului. Iată ce scrie el lui Maiorescu: „Cernăuți, 8/20 septembrie 1888. // Excelența Voastră, rog să-mi dați voie de a Vă adresa aceste șiruri, la care mă simt îndemnat prin o scrisoare ce am primit-o de la Dl Mândreanu, directorul Școlii Normale de Institutiori din București.

Prin această scrisoare, Dsa mă înștiințează că e însărcinat din partea Excelenței Voastre de a mă invita să mă pun la concurs pentru catedra de istorie și geografie de la numita școală.

Am răspuns Dlui Mândreanu că nu pot să primesc această propunere, ocupând acum un post definitiv la Pedagogiul de Stat de aici. Mă simt încă plăcut îndatorit a Vă exprima Excelenței Voastre mulțumirile mele cele mai călduroase, că ați binevoit a cugeta la mine, și Vă rog să le primiți. Odată cu aceasta cutez a Vă da și unele lămuriri cu privire la chestiune.

Că nu mă pot hotărî de a schimba, sub condițiuni egale, postul meu de acum cu cel din chestiune, aceasta o veți afla natural, chiar din singura considerare ce o dătoresc țării mele. Avem lipsă de profesori români pe la institutele statului, și mai ales la institutul unde mă aflu, sunt – fără a mă mândri – foarte trebuincios. Deci cât e vorbă de a ocupa numai un post la o școală secundară, nu mă umesc de aici. Dar, afară de aceasta, mă mai rețin și alte considerații. Încă în semestrul trecut, pe când eram supleant, am obținut un stipendiu de stat pentru a face studii pe la universitățile din străinătate, cu scop de a mă abilita apoi ca docent la universitate. Acum aștept să capăt concediu pe anul curent, spre a călători la Germania și a face studiile trebuincioase pentru abilitare. Acest beneficiu nu-l pot lăsa nici decum din mână.

De bună seamă, după reîntoarcere, fiind destul de ocupat cu serviciul școlar, mi-a fi greu a împreuna cu postul de acum și docentura, până ce mi-a succeda a obține o catedră la universitate. Dar de lucru n-are să se sparie omul. De una însă mi-ar părea rău: sub asemenea împrejurări activitatea mea literară nu va putea fi decât foarte mărginită, și puținul timp liber de care voiu dispune, voiu trebui să-l folosesc numai pentru a scrie nemțește. Și în această privire, ceea ce a scris Slavici

¹² *Ibidem.*

în „Tribuna”, când era vorbă de catedra Dlui Babeș, sunt gata s-o subscriu și eu; nu știu însă întru cât o voi putea urma.

Acestea am aflat de lipsă a Vi le comunica spre lămurire, și Vă rog, Excelența Voastră, să binevoiți a le primi cu bunăvoința de care m-ați învrednicit până acuma. Rămân cu cea mai profundă stimă și venerațiune. Al Excelenței Voastre de tot devotat servitor Dr. D. Onciul”¹³.

A fost un om de o conștiinciozitate exemplară și de o exactitate meticuloasă. Nu-și schimba părerea de la o zi la alta. Amintim în acest sens cazul întâmplat la un examen de definitivat din mai 1895, unde Dimitre Onciul era printre membrii comisiei de examinare. Una dintre candidate, și anume învățătoarea Auguste Seider, la proba orală și scrisă la limba română a fost respinsă de către cinci membri ai comisiei, din motivul că nu a dat dovadă de cunoștințe. Comisia era compusă din 11 membri. Președintele comisiei, inspectorul general școlar de atunci al Bucovinei, dr. Carl Tumlirz, insista ca învățătoarea Auguste Seider să fie trecută, cu toate că cinci dintre membrii comisiei, cunosători ai limbii române, au respins-o. Printre aceștia se afla și Dimitre Onciul. Examenul fiind public, cazul s-a discutat mult și a produs o consternare totală între profesorii români. Atât presa germană cât și cea românească a mediatizat acest lucru. S-a ajuns, până la urmă, la o anchetă, în care Dimitre Onciul – unicul dintre membrii comisiei care nu s-a supus somațiilor lui Tumlirz – l-a înfruntat pe inspectorul școlar și pe guvernatorul Bucovinei, Leopold Goess¹⁴. Fiind de un caracter ferm și inflexibil și de o onestitate exemplară, Onciul nu a putut trece peste ofensa care i s-a adus, fiind înlocuit până la urmă în comisie cu un alt profesor, de la o altă instituție de învățământ din Cernăuți. Această decizie a Ministerului l-a determinat, în ultimă instanță, să părăsească Bucovina.

Nu găsim prea multe exemple printre înaintașii noștri, cu excepția unora dintre Hurmuzăkești, care fiind funcționari în statul austriac, să îndrăznească, în numele adevărului, să înfrunte inspectoratul școlar, guvernământul Bucovinei și să răspundă cu onoare, în cunoștință de cauză, chiar și Ministerului de resort.

Prin toate furtunile vieții Onciul a trecut învingător și cu demnitate, urmându-și scopurile nobile pe care le avea și văzându-și de știința sa, unica poate care nu l-a trădat niciodată.

Cu toate că avea atâtea preocupări la București, Dimitre Onciul nu a uitat nicio clipă de Bucovina. Ne stau mărturie și cele două scrisori ale compozitorului Tudor cavalier de Flondor adresate profesorului Onciul, care găsea timpul necesar să-și ajute cu concursul și autoritatea sa compatrioții bucovineni. Iată conținutul primei scrisori: „Cernăuți, 16/X. 1902. // Mult stimat Domnule Profesor, Vă mulțumesc pentru deosebita Dvoastră amabilitate în chestiunea notelor dorite.

¹³ B.A.R., *Manuscrise*, Fond Titu Maiorescu, cota S 34(3)/XVI, *Scrisoarea lui D. Onciul către Titu Maiorescu*.

¹⁴ Teodor Balan, *Dimitrie Onciul (1856-1923)*, Cernăuți, Mitropolitul Silvestru, 1938, p. 67-75.

Binevoii a urga [urgenta, n. n. – I. L.] decopierea ca să putem primi partitura cât se poate de curând. De primim notele în timpul proxim, atunci e posibil că delectăm publicul nostru la primăvară cu opereta aceasta.

Imediat ce va fi copistul gata binevoii a mă însciința ca să pot trimite remunerațiunea. Cu salut Tudor.// Domniei Sale Dlui Dimitre Onciul, profesor la Universitatea București, România//¹⁵. După două luni, urmează altă scrisoare din Cernăuți: „4/XII. 1902.// Mult stimat Domnule Profesor! Vă rog în numele Societății filarmonice „Armonia” să aveți amabilitatea de a înrăuri să se decopieze și să ni se trimită în timpul cel mai scurt partitura piesei amintite *Urâta satului*; e timpul cel mai suprem ca să se înceapă cu esercitarea piesei ca să se poată reprezenta la primăvară. Partitura decopiată să se trimită la adresa casierului societății Ștefan Scalat, Strada Roșei, 33 cu rambursă. Vă rog numaidecât să mi se trimită cât mai curând. Cu deosebită stimă al Dvoastră Tudor”¹⁶.

Oamenii de cultură din Bucovina se adresau profesorului Onciul pentru un sfat, pentru o îndrumare. Potrivit documentelor, nicio scrisoare trimisă din Bucovina lui Onciul, la București, nu a rămas fără răspuns. Și aici cităm, în primul rând, corespondența pictorului Eugen Maximovici adresată lui Dimitre Onciul. Admirator al talentului unuia dintre colegii săi dispăruți – pictorul diecezan Epaminonda Anibal Bucevschi –, Eugen Maximovici îi descrie lui Onciul starea picturilor murale de pe bisericile din Bucovina, cât și cea a unor portrete votive ale voievodului Ștefan cel Mare, al cărui chip este înfățișat pe pereții din naosurile celor câteva biserici bucovinene pe care le-a ctitorit voievodul. Este vorba despre bisericile din Volovăț, Voroneț, Sfântul Ilie, Pătrăuți pe Suceava și Putna. Maximovici îi scrie lui Onciul în limba germană. Cele trei scrisori¹⁷ care se păstrează în Biblioteca Academiei Române sunt emise în 1904, exact în anul comemorării marelui voievod. Ele denotă o stimă adâncă pe care i-o purta artistul bucovinean profesorului Onciul, care, după cum știm, a ținut o cuvântare înflăcărată lângă mormântul voievodului în ziua de 3 iulie 1904. În acest cuvânt plin de suflu național și de speranțe în viitorul neamului său, Dimitre Onciul spunea: „Istoria se închină eroului care, însuflețit de geniul nemuririi, din scânteia sa divină a dat nouă viață și lumină unui timp întreg și unui întreg popor”¹⁸. Istoria se închina atunci în fața memoriei lui Ștefan cel Mare prin glasul autoritar al lui Dimitre Onciul.

O corespondență foarte frumoasă și caldă, adresată lui Dimitre Onciul, a rămas și de la preotul Iraclie Porumbescu. Tatăl compozitorului Ciprian

¹⁵ B.A.R., *Manuscrite*, Fond *Dimitre Onciul*, cota S 17/(1)/XX, *Scrisoarea lui Tudor Flondor către Dimitre Onciul din 16 octombrie 1902*.

¹⁶ B.A.R., *Manuscrite*, Fond *Dimitre Onciul*, cota S 17/(2)/XX, *Scrisoarea lui Tudor Flondor către Dimitre Onciul din 4 decembrie 1902*.

¹⁷ B.A.R., *Manuscrite*, Fond *Dimitre Onciul*, cota S 17(1–3)/XXI, *Scrisorile lui Eugen Maximovici către Dimitre Onciul din 17 martie 1904, 14 octombrie 1904 și, respectiv, 25 decembrie 1904*.

¹⁸ Dimitre Onciul, *Ștefan cel Mare și Mihai Viteazul*, București, 1904.

Porumbescu îi scrie profesorului Onciul în perioada 1890–1895, când acesta se afla încă în Bucovina. Cele vreo zece scrisori¹⁹ ale inimosului preot demonstrează cât de apreciat și cât de stimat a fost Onciul de către majoritatea intelectualilor bucovineni. Cu atât mai mult cu cât, după desființarea „Arboroasei” de către autoritățile austriece și întemnițarea temporară a lui Ciprian Porumbescu, Dimitre Onciul a fost acela care a pus bazele Societății „Junimea”, succesoarea „Arboroasei”.

Acesta a fost omul Dimitre Onciul care, ca savant, a arătat că istoria este o știință exactă și, ca explorator al documentelor, a introdus în cercetarea istorică metoda critică. Adevărul istoric, spunea el, se alcătuiește în baza cercetării amănunțite a izvoarelor. Metoda lui a dat opere temeinice, pe care se bazează istoriografia românească și la acest început de mileniu al treilea.

Dimitre Onciul își doarme somnul de veci în cimitirul central Horecea din orașul Cernăuți. Savantul a trăit și a lucrat toată viața într-o austeră solitudine. Soclul de pe cripta familială veghează liniștit asupra istoriei acestui neam, fiind un reper care încearcă să țină trează memoria orașului de sub geana ruinelor Cetății Cecin, oraș prin care trec apele învolburate – când limpezi, când tulburi – ale Prutului. Savantului i se potrivesc aici cuvintele unuia dintre tot atât de marii săi elevi, Vasile Pârvan, care spunea că Onciul „a înlănțuit în formele convențiunii celei mai distinse gândul său, scrisul său, viața sa..., iar când a fost să-și aleagă piatra de încercare a talentului său de cetitor în cărțile sibylline ale Istoriei, el nu a întârziat la întrebări ușoare, la rezumări de documente limpezi, ci, în romantică îndrăzneală, a atacat problema cea unică; misterul originii noastre în țările de azi. Și cuminența sa, tactul său, învățătura sa, n-au fost mai prejos de îndrăzneala sa..., el a dăruit tot ce avea în puterile sale: statornicia întregii sale vieți întru lupta cu sfinxul. Și credința sa a fost răsplătită. Vor trece secole și numele lui va fi legat mereu de povestea epică a luptei cu taina cea mare a istoriei noastre”²⁰.

Omagiul pe care îl aducem aici lui Dimitre Onciul este doar o încercare de a ține trează conștiința noastră în fața adevăratelor valori științifice și culturale românești.

¹⁹ B.A.R., *Manuscrise*, Fond Dimitre Onciul, cota S 1(1–10)/XXII, *Scrisorile lui Iraclie Porumbescu către Dimitre Onciul*.

²⁰ Vasile Pârvan, *In memoriam. La mormântul lui Dimitre Onciul*, în *Memoriale*, București, 1923, p. 85–90.